

LOCUL ȘI PONDEREA VĂII JIULUI ÎN ECONOMIA DUBLEI MONARHII 1880-1918*

Róbert Nagy**

Abstract: Beginning with the 80th of the 19th century, in the coal mining region of the Jiu Valley began a rash development. As a result of this process, the region became the most important coal-field of the Hungarian part of the Austro-Hungarian Monarchy. The place occupied and the role played in the economy of the dualist state deserve a carefully analysis of the data's. Comparing the production results in this period reported by the different companies shows a step by step growing of this valley, until it occupied the first place between the largest coal-producing regions of the Hungarian Kingdom. A relevant example is the Jiu Valley-subsiary of the Salgótarján Coal-Mining Company, which in 1912 already realized a higher production than the parent establishment in the Salgótarján region.

Keywords: coal-mining, Transylvania, Jiu Valley, production, regional economy, industrialization.

Exploatarea huilei din Valea Jiului a fost întotdeauna strâns legată de dezvoltarea zonei economice adiacente în care aceasta se derula. Totodată, în perioada 1880-1918 dezvoltarea acestei regiuni a fost influențată de evoluția economică a dublei monarhii, respectiv a părții ungare a acesteia.

În cadrul Monarhiei Austro-Ungare, partea de dincoace de Leitha a dus întotdeauna lipsă de cărbunele atât de necesar industriei. Această problemă a persistat practic până la Primul Război Mondial. La sfârșitul secolului al XIX-lea, după două decenii de dezvoltare a sectorului minier, producția autohtonă reușea să acopere doar 78% din cantitatea necesară¹. Restul era importat din părțile austriece (Cehia și Silezia austriacă) și Germania. Situația nu s-a îmbunătățit nici mai târziu. În 1907 producția internă a reușit să acopere doar 70,6% din cerere. În anul 1907 21% din producția internă a fost preluat de Căile Ferate Ungare, 58% de industrie, 1,25% de instituțiile și întreprinderile statului, 1,29% de persoane private, iar cele 65 de societăți carbonifere consumau ele însele 17% din cărbunele produs².

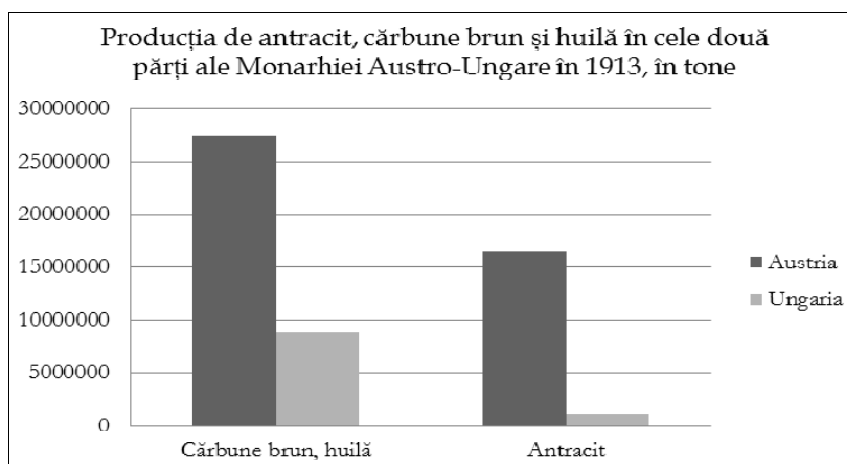
* Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului CNCS – UEFISCDI, cod proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0305. *Economie regională și dezvoltare comunitară în Transilvania, Banatul Montan și Bucovina în secolul 19 (1800-1914) – Regional Economy and Community Development in Transylvania, Highland Banat and Bucovina in the 19th Century (1800-1914)*, director de proiect prof. univ. dr. Rudolf Gräf.

** Lector. univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie; e-mail nrobert70@yahoo.com

¹ Andreics János, *A magyar szénkérdes*, „Bányászati és kohászati lapok” (infra: BKL) XXII (1899), nr. 22, p. 430.

¹ Andreics János, *A magyar kőszénbányaviszonyok rövid ismertetése*, BKL, XLII (1909), nr. 1, p. 48.

La începutul perioadei prezentate, în anul 1881 diferența dintre cele două părți ale Monarhiei în mineritul de cărbune era de 7,8:1 în favoarea Austriei³. În pofida politicilor guvernelor maghiare de sprijinire a industriei autohtone, proporțiile n-au devenit mai echilibrate nici la sfârșitul perioadei. Așa cum se poate observa și pe diagrama de mai jos, în ultimul an de pace de dinaintea primei mari conflagrații mondiale raportul a fost 4,4:1 în favoarea Austriei⁴.

Pe lângă cantități, nici prețul mediu de producție nu i-a favorizat pe producătorii din Regatul Ungariei. În 1881 prețul mediu al cărbunelui și uleiului în Ungaria a fost cu 32% mai mare, iar al antracitului cu 33% decât în partea austriacă. În 1913 prețul mediu al cărbunelui și uleiului în Ungaria a fost cu 45% mai mare, iar cel al antracitului cu 24%⁵.

Diferențele între cantitățile de producție pot fi explicate prin întârzierea industrializării din Transleithania față de provinciile alpine și cehe, dar și prin faptul că zăcămintele de cărbuni erau mai mici în Regatul Ungariei. Totodată, în partea ungară zăcămintele de antracit erau mult mai sărace, față de cele de cărbune brun și ulei. În partea austriacă, raportul dintre diferitele tipuri de cărbune a fost mult mai echilibrat. În astfel de condiții s-a dezvoltat mineritul de cărbune din Valea Jiului.

³ "Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1881", Teil 1/II (Montanindustrie der in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1881), Wien, 1884, p. 48-49, și "Magyar Statisztikai Évkönyv", XV (1885), Budapest, 1888, p. 27-28.

⁴ Przyborski Mór, *Ausztria bányá- és kohótermelése 1913-ban*, BKL, XLIX (1916), vol. I, nr. 21, p. 362, și Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara az 1913. évben*, BKL, XLVIII (1915), vol. I, nr. 12, p. 752.

⁵ "Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1881", Teil 1/II (Montanindustrie der in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1881), Wien, 1884, p. 48-49; "Magyar Statisztikai Évkönyv", XV (1885), Budapest, 1888, p. 27-28; Przyborski Mór, *op. cit.*; Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara az 1913. évben*, BKL, XLVIII (1915), vol. I, nr. 12, p. 752.

Față de raporturile nefavorabile în privința cantității exploatare și de prețul mediu mai mare, prețurile de transport mai mici, apropierea față de centrele industriale în formare, precum și calitatea bună au favorizat mineritul de cărbune din Ungaria. În perioada dualismului, în partea de dincoace de Leitha a Imperiului, s-au format șapte mari centre de exploatare carbonifere. Dintre acestea, în două se exploatau resursele de antracit: în împrejurimile orașului Pécs din sud-vestul țării, respectiv în zona Banatului Montan. În celelalte bazine carbonifere importante: zona Salgótarján, Valea Sajó (ambele la nord-est de Budapesta), zona Tata împrejurimile orașului Esztergom, și Valea Jiului s-au exploatat zăcămintele de cărbune brun și huilă.

Cea mai mare societate producătoare de antracit de pe teritoriul Ungariei înainte, dar și după compromisul austro-ungar a fost Prima Societate de Navigație cu Vapoare pe Dunăre (*Első Dunagőzhajózási Társaság/Erste Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft* – prescurtat DGT/DDSG), aflată în proprietatea unor investitori austrieci. Această societate a cumpărat în 1852 primele mine în partea sud-vestică a Ungariei, în zona orașului Pécs. Drept consecință a extinderii perseverente, în anul compromisului se producea deja un sfert din cantitatea de cărbune extrasă pe teritoriul Regatului⁶.

A doua firmă, după cantitatea de antracit extras, a fost Societatea Căilor Ferate de Stat Austriece, cunoscută sub prescurtarea StEG. Aceasta, după ce a preluat în 1854 de la stat linia de cale ferată Marchegg-Pesta-Timișoara-Baziaș, în anul următor a cumpărat domeniile Coroanei din Banatul Montan cu o suprafață de 133.168 ha de păduri, pășuni și, ce e mai important, exploatarea de antracit, de huilă și de minereuri feroase și neferoase, precum și unitățile siderurgice⁷. Societatea avea tot interesul să investească în această zonă pentru a asigura materialul de construcțiile și menținerea în funcțiune a căilor ferate. Astfel s-a dezvoltat aici un adevărat complex de industrie grea, cu un nivel tehnic și tehnologic european.

StEG-ul și DGT-ul au dominat producția de antracit și huilă în toată perioada dualismului, aceste două societăți deținând 81,5% din producția națională⁸.

În mineritul de cărbune brun s-a remarcat o altă zonă, bazinul carbonifer din împrejurimile localității Salgótarján. Situată la nord-est de capitala ungară, folosindu-se de apropierea de piețele de desfacere, aici s-a întemeiat în 1868 cea mai mare societate producătoare de cărbune brun din Ungaria, S. A. de Minerit de Cărbune din Salgótarján (*Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.*). Între fondatori găsim atât investitori austrieci, cât și autohtoni, mai precis mari comercianți și industriași din Pesta. În 1870 societatea furniza 40% din producția națională de cărbune brun, ocupând astfel primul loc, dar nici mai târziu nu și-a pierdut poziția, chiar dacă în jurul anului 1880 procentul a scăzut la 25%. În urma activității acestei societăți, acest bazin carbonifer a devenit de departe cel mai important furnizor al marii industrii din capitala ungară.

⁶ Déry Károly, *A magyar szénbányászat ismertetése, különös tekintettel az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállításon résztvevő vállalatokra*, Budapest, 1900, p. 77.

⁷ Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al StEG 1855-1920*, Edit. Banatica, Reșița, 1997, p. 50-51.

⁸ Berend T.Iván-Ránki György, *Magyarország gyáripára 1900-1914*, Budapest, 1955, p.184.

Valea Jiului

Al doilea bazin carbonifer ca importanță, unde s-a produs huiulă, a fost Valea Jiului, unde, imediat după finalizarea liniei Simeria-Petroșani a Societății Prima Cale Ferată din Transilvania, Asociația de Minerit și Siderurgie din Brașov (Kronstädter Bergbau und Hütten Aktien Verein), aflată în proprietatea investitorilor austrieci, și-a început activitățile de exploatare în zonă. În anii 1879-1880 această societate furniza 14-15% din producția națională de huiulă. După falimentul și lichidarea acesteia, începând cu 1 ianuarie 1895 s-au vândut minele de cărbune din Petroșani la S.A. de Minerit de Cărbune din Salgótarján (magh. *Salgó-Tarjáni kőszénbánya-részvénytársulat*, ger. *Salgó-Tarjánér Steinkohlen-Bergbau-Actien-Gesellschaft*). Aceasta și-a asumat și antrepriza minelor de stat din zonă⁹. În 1891 a apărut o societate formată din investitori francezi și maghiari, care au întemeiat S. A. Maghiară de Minerit de Cărbune Uricani-Valea Jiului (*Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Részvénytársaság / Urikány-Zsilvölgyer Ungarische Kohlenbergwerks-Actien-Gesellschaft*)¹⁰. La începutul secolului XX, această întreprindere a devenit al treilea mare producător de huiulă și cărbune brun din Regat. În urma acestor tranzacții și înțelegeri a început o dezvoltare fără precedent în istoria mineritului carbonifer în Transilvania.

În perioada 1880-1918, în regiune au activat trei mari societăți miniere. Cea mai mare a fost SA de Minerit de Cărbune din Salgótarján, a doua ca mărime a fost SA Maghiară de Minerit de Cărbune Uricani-Valea Jiului, iar a treia, Societatea Regală Maghiară de Minerit de Cărbune și Grafit (*Magy. kir. barnaszén- és grafitbánya/ Kön. ung. Braunkohlen- und Grafit-Bergbau*). Pe lângă cele trei mari societăți, a mai funcționat și Societatea Carboniferă Valea Jiului de Sus (*Felső-Zsilvölgyi Kőszénbánya-Társulat/Ober-Zsilthaler Steinkohlen-Bergbau-Gewerkschaft*). Dintre acestea patru, primele două au fost acele firme a căror producție anuală, în anul 1900, depășea cantitatea de 1, respectiv 0,5 milioane de tone. Celelalte două societăți au înregistrat 0,1-0,2, respectiv sub 0,1 milioane de tone¹¹. Societatea din Salgótarján a stat în strânsă legătură cu Banca Comercială Maghiară din Pesta, acționarii fiind în marea lor majoritate mari capitaliști din Budapesta și Viena. Investitorii Societății Uricani-Valea Jiului au fost un grup franco-austriac, iar ai Societății Valea Jiului de Sus, un grup interesat și în firma Salgótarján.

În urma investițiilor consecutive și a colonizării muncitorilor, producția văii aproape s-a cvadruplat. Pe diagrama de mai jos se pot observa tendințele majore de la cumpăna secolelor XIX și XX. Exploatările deschise în anii '70 ai secolului

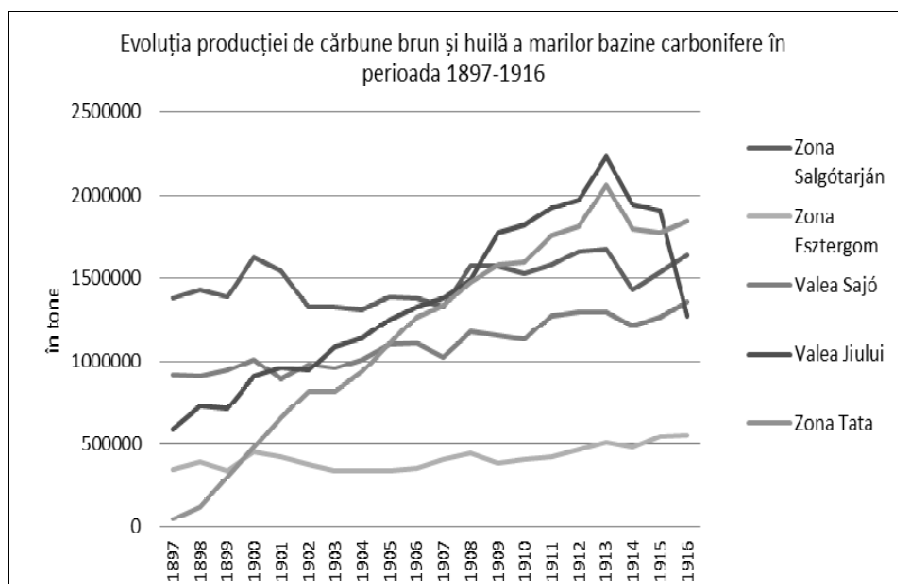
⁹ Ion Poporogu, *Pătrunderea capitalului străin în industria minieră a Văii Jiului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, „Sargetia. Acta Musei Devensis”, 1981, 15, p. 258; **** *A Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Részvény-Társulat petrozsényi bányaművének rövid ismertetése*, Petrozsény, 1901, p. 3.

¹⁰ Sándor Vilmos, *Nagyipari fejlődés Magyarországon 1867-1900*, p. 130, 131, 135, 412.

¹¹ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Hunedoara (infra: ANSJHD), Fond Salgótarjáni, dosar 22/1911, f. 5.

al XIX-lea (zona Esztergom, zona Salgótarján, respectiv Valea Sajó), treptat au fost devansate de acele bazine carbonifere, unde exploatarea de anvergură au început cu unu sau două decenii mai târziu (Valea Jiului și zona Tata). În cazul acestor două regiuni, creșterea a fost treptată, dar constantă, până ce în 1908 producția acestora a întrecut-o pe cea a zonei Salgótarján¹².

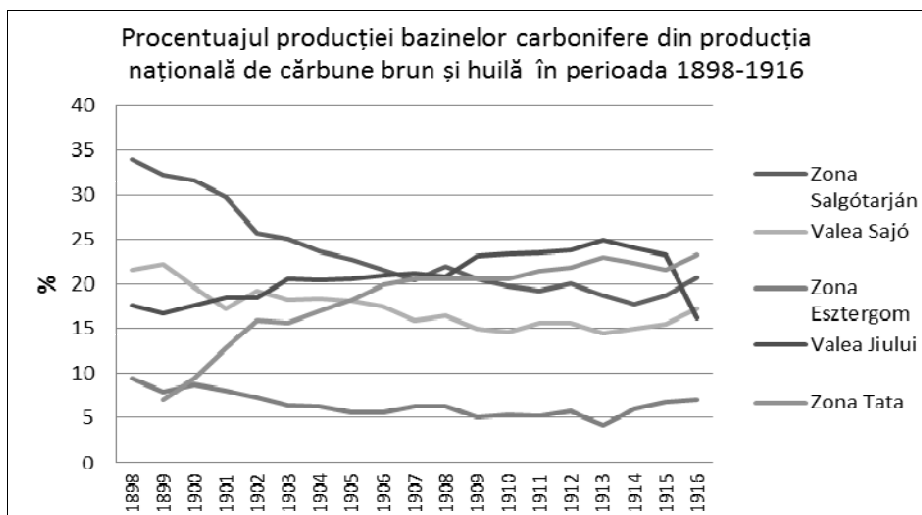
Așa cum se poate observa, Valea Jiului a devenit cea mai importantă zonă carboniferă a țării. Cauzele au fost multiple. În primul rând, zăcămintele uriașe de ulei, nevoia acută de cărbune din partea căilor ferate de stat și dezvoltarea industrială, care a fost ridicată la nivel de politică oficială de către guvernele de la Budapesta. Valea Jiului, în pofida condițiilor geografice și climatice dezavantajoase, avea atunci deloc neglijabile. În 1870 a fost legată cu o linie de cale ferată la linia principală Brașov-Arad-Budapesta, beneficiind astfel de capacități de transport convenabile. Calitatea huilei din zonă era superioară celei a cărbunelui extras din celelalte bazine carbonifere. În 1900 puterea calorică (peste 7000) a huilei exploatate în Petroșani și Lupeni se apropia sau chiar o echivala pe cea a antracitului din Doman¹³. Din acest motiv, căile ferate de stat, dar și societățile private au preferat acest cărbune față de celelalte tipuri de cărbune brun. Cu toate că prețul huilei era întotdeauna mai mare, chiar și cu 30% decât cel extras din alte regiuni, cererea a rămas constantă¹⁴.

¹² Datele provin din statisticile anuale ale mineritului Regatului Ungariei, redactate și publicate de Aladár Wahlner în revista de montanistică maghiară „Bányászati és kohászati lapok”, anii 1899-1920.

¹³ Andreics János, *A magyar kőszénbányaviszonyok rövid ismertetése*, BKL, XLII (1909), nr. 1, p. 54-56.

¹⁴ Vezi Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara az 1898. évben*, BKL, XXII (1899), nr. 24, p. 484-485.

În cea ce privește aportul Văii Jiului la producția națională de cărbune brun și ulei, aceasta a crescut odată cu dezvoltarea societăților din zonă. Pe diagrama de mai jos se poate observa o creștere constantă, până la 25%. Regiunea noastră a preluat primul loc în anul 1908 de la zona Salgótarján¹⁵.

Începuturile producției de cocs în Valea Jiului

Pe lângă simpla exploatare a huilei, investitorii din zonă au început destul de repede experimente pentru prelucrarea materialului în produse tot mai căutate pe piața internă. Aproximativ de complexul siderurgic al SA de Mine și Furnale din Călan (*Kaláni Bányá- és Kohómű Rt/ Kalaner Bergbau und Hütten-Aktien Verein*) și nevoia de cocs a furnalului de la Călan i-a determinat pe proprietarii societății Uricani-Valea Jiului SA să inițieze fondarea unei cocserii la Lupeni. Ideea de a cocsifica huila din zonă a apărut încă din timpul activității societății miniere și siderurgice din Brașov, dar i-a preocupat și pe Rafel Hoffman și întreprinzătorii Siersch-Maderspach. Dintre aceștia, Hoffman a făcut mai multe experimente în toamna anului 1888 la cocseriile de la Reșița, Karwin și Trzynietz (ultimele două din Silezia austriacă).¹⁶ După ce minele acestuia au trecut în proprietatea Societății Miniere Uricani-Valea Jiului S. A., au trimis pentru experimente o cantitate mai mare de ulei la cocseria firmei Oberschlesische Kokswerke u. chem. Fabriken-Aktien

¹⁵ Datele provin din statisticile anuale ale mineritului Regatului Ungariei, redactate și publicate de Aladár Wahlner în revista de montanistică maghiară „Bányászati és kohászati lapok”, anii 1899-1920.

¹⁶ Semlitsch Alajos, *A zsilvölgyi barnaszén kokszolása*, BKL, 1904, 7, vol. I, p. 469-471 (vezi și traducerea în limba germană: Semlitsch, A., *Die Verkokung der Braunkohle im Zsilthale in Ungarn*, Petrozsény, 1905.)

Gesellschaft, cu sediul la Berlin și unitățile de producție la Gleiwitz (Silezia germană). În pofida faptului că rezultatele n-au fost cele mai bune, câțiva dintre acționarii societății miniere, respectiv ai celei siderurgice, s-au asociat, și în anul 1899 (oficial în 1900), cu ajutorul Băncii Maghiare de Credit, au fondat Cocseria Uricani-Valea Jiului SA (*Urikány-Zsilvölgyi Coaksgyár Részvénytársaság/Urikány-Zsilthaler Coakswerk Actiengesellschaft*)¹⁷.

Lucrările de construcții au început la Lupeni în noiembrie 1899 și s-au finalizat în septembrie 1900. Materia primă a fost furnizată de o galerie a Societății Miniere Uricani-Valea Jiului S. A., aflată la 200 de metri de unitate, și de galeria nordică aflată la 2100 metri, respectiv galeria sudică. Tot complexul a fost electrificat, astfel utilajele au fost puse în mișcare de motoare electrice. Pentru a îmbunătăți calitatea cocsului, s-a recurs la o tehnică folosită în Silezia, și anume presarea cărbunelui înainte de cocsificare, cu ajutorul unei mașini. Procedul s-a dovedit eficient, ridicând producția de cocs folosibil la furnale de la 46% la 80%¹⁸. Cocseria a fost proiectată pentru o producție anuală de 30.000 de tone, însă cantitatea produsă varia între 11.000 și 19.000 tone¹⁹.

La 30 septembrie 1906, fără niciun semn prealabil, s-a prăbușit canalul de încălzire al bateriilor. Din cauza răcirii bruste, bateriile s-au deformat și nu mai puteau fi reparate. Acest accident i-a determinat pe unii dintre acționarii societății să se retragă, ca de exemplu reprezentanții firmei germane *Oberschlesische Kokswerke u. chem. Fabriken-Actien Gesellschaft*, iar pe cei cointeresați în Societatea Minieră Uricani-Valea Jiului S.A. să inițieze desființarea acesteia și integrarea unității de producție în societatea minieră. În 1907 a început procedura de desființare a firmei. Toate activele și pasivele au trecut în proprietatea Societății Miniere Uricani-Valea Jiului S.A.²⁰. Conducerea a hotărât reconstruirea întregii unități, mărind numărul bateriilor la 45. Însă în loc de Coppé au preferat tipul de baterie Otto și unitatea a fost echipată cu instalațiile necesare obținerii produselor secundare ale procedurii de cocsificare²¹. În urma acestei transformări, unitatea a devenit uzină cocso-chimică. Lucrările au fost finalizate în aprilie 1908. Capacitatea de producție anuală a ajuns la 50.000 tone de cocs, 4000 tone de

¹⁷ Semlitsch Alajos, *op. cit.*, p. 472-473 și *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Österreich-Ungarn*. 1905, vol. II, p. 200.

¹⁸ Arhivele Statului din Ungaria, Budapesta (infra: ASU), Z300 Urikány-Zsilvölgyi Kokszgyár Rt. (Cocseria Uricani-Valea Jiului S.A.), fasc. 1, tema 1/1902 Protocoalele adunării generale, Raportul de activitate al cocseriei pe anul 1902, f. 4.

¹⁹ În perioada 1903-1905 producția a scăzut de la 12 234,7 t la 11 636,6, apoi a crescut la 19 043,6 tone. Vezi: *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Oesterreich-Ungarn*, 1907 (XL), II., Wien, 1908, p. 206 și Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1905. Évben*, BKL, 1906 (XXXIX), II., p. 764, 845.

²⁰ ASU, Z300 Urikány-Zsilvölgyi Kokszgyár Rt (Cocseria Uricani-Valea Jiului S.A.), fasc. 1, tema 1/1902 Protocoalele adunărilor generale, f. 11.

²¹ Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1906. Évben*, BKL, XL (1907), vol. II., p. 758.

gudron și 1200 tone de sulfat de amoniu²². În anii 1913-1914 unitatea a fost completată cu o fabrică de benzol²³.

An	Cocs	Gudron	Sulfat de amoniu	Benzol
1901	15 692,0	-	-	-
1903	12 234,4	-	-	-
1904	11 636,6	-	-	-
1905	19 043,6	-	-	-
1906*	18 306,3	-	-	-
1909	40 506,0	2533,0	767,0	-
1910	40 500,0	2660,0	960,0	-
1911	40 424,9	2669,0	1013,2	-
1912	40 827,4	2736,4	1009,9	-
1913	47 227,4	2893,0	1082,2	-
1914	42 116,7	2845,8	1019,2	343,9
1915	41 933,3	2775,1	1043,0	747,1
1916**	26 942,9	1724,1	693,5	523,2
1917	29 392,0	1674,0	702,0	445,0
1918	42 098,0	2138,0	983,0	580,0

După reconstrucție, producția anuală de cocs s-a stabilizat la un volum de peste 40.000 de tone, cea de gudron în jurul cantității de 2600-2800 de tone, cea de amoniac pe la 1000 de tone, iar benzolul, după o creștere de 100%, a scăzut. Pe plan național, în 1903, societatea a participat cu 18% din producția de cocs, în 1905 cu peste 27%, iar după reconstrucție, în 1909, cu 25%. În cel mai bun an, 1913, a ajuns la 29%²⁴. Cel mai important cumpărător al cocsului a fost S.A. de Mine și Furnale din Călan, dar s-a vândut și pentru alți clienți. În ceea ce privește încasările, în 1913 (cel mai bun an), pentru cocs și produsele secundare s-au realizat peste 1,5 milioane de coroane. Prețul cel mai bun l-a avut sulfatul de amoniu (300 coroane/t), după el gudronul (48 coroane/t) și cocsul (23 coroane/t).²⁵ Izbucnirea războiului n-a avut o influență negativă în sine asupra uzinei, dar ofensiva trupelor române și evacuarea din data de 27 august 1916 a dus la sistarea

²² *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Oesterreich-Ungarn*, 1911 (XLIV), II., Wien, 1910 [1911], p. 668.

²³ Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1914. Évben*, BKL, XLIX (1916), vol. I., p. 553.

²⁴ Vezi Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1903. Évben*, BKL XXXVII 4 (190), vol. II., p. 780, 789; Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1905. Évben*, BKL, XXXIX (1906), vol. II., p. 764, 833, 845; Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1909. évben*, BKL, XLIII (1910), vol. II., p. 803, 912; *Magyar Bányá- Kalauz – Ungarisches Montan-Handbuch*, (red. Károly Déry), 1914 (8), p. 189, și Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1913. Évben*, BKL, L (1915), vol. I., p. 752.

²⁵ *Magyar Bányá- Kalauz – Ungarisches Montan-Handbuch* (red. Károly Déry), 1914 (8), p. 189.

producției. În următorul an s-au reparat utilajele avariate și s-a repornit producția. În anul 1918 s-a atins din nou nivelul de dinainte de 1916.²⁶

Cocseria, apoi uzina cocso-chimică de la Lupeni au fost o investiție care s-a realizat ca și o reacție la cerința de combustibil a furnalelor de la Călan. Însuși simplul fapt de a produce cocs din huilă a însemnat o inovație care a încercat și a reușit să satisfacă o nevoie a industriei regiunii. Inițiativa a devenit profitabilă și a dus la întărirea industriei grele din sud-vestul Transilvaniei. Trebuie să menționăm faptul că la furnale s-a folosit cocsul produs la cocseria din Lupeni amestecat cu cel importat din Zarbrze, Karwin, dar și din Marea Britanie.²⁷ În 1904 la Călan, la fiecare încărcare de furnal s-a folosit o proporție de 40% din cocsul de Lupeni cu 60% de cocs german. Astfel cocsul ieftin a făcut posibilă producția rentabilă a complexului siderurgic din Călan.²⁸

Complexul minier din Valea Jiului al Societății Anonime de Mine de Cărbune din Salgótarján

Evoluția filialei din Valea Jiului a Societății din Salgótarján și raportul producției și numărului de personal angajat față de cel al firmei-mamă ilustrează și totodată explică în cel mai elocvent mod dezvoltarea Văii Jiului. Firma din Salgótarján a achiziționat cu suma de 3,5 milioane de florini (7 milioane de coroane) domeniul din Valea Jiului al Asociației de Mine și Furnale din Brașov, asumându-și, totodată și antrepriza minelor de stat din zonă. Arendarea minelor tezurariatului montanistic a fost prelungită la zece ani, adică până la sfârșitul anului 1906²⁹. Astfel, a ajuns în administrația societății un domeniu minier de 55.728.777 m², din care domeniul minier cumpărat avea o suprafață de 31.619.329 m², iar cel arendat 24.109.448 m²³⁰. După procurarea acestor domenii, societatea a devenit cea mai mare întreprindere de exploatare minieră din Valea Jiului³¹.

În anul 1899, producția minelor de cărbune din Valea Jiului a înregistrat un procent de peste 30% din producția anuală a societății din Salgótarján. Firmei-mame îi revenea 31,3% din producția de cărbune brun din Regatul Ungar, respectiv 28,57 % din producția națională de cărbune³².

²⁶ Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara 1916. Évben*, BKL, LIII (1920), Különszám (Nr. special) p. 255-256; *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1918*, II., Wien, 1920. p. 686.

²⁷ ANDJH, F 417 Întreprinderea Victoria Călan, dosar nr. 1/1908, f. 1, 167, 177, 198.

²⁸ Semlitsch Alajos, *op. cit.*, p. 482.

²⁹ Ion Poporogu, *Pătrunderea capitalului străin în industria minieră a Văii Jiului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, „Sargetia. Acta Musei Devensis”, 1981, 15, p. 258; **** *A Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Részvény-Társulat petrozsényi bányaművének rövid ismertetése*, Petrozsény, 1901, p. 3.

³⁰ Ludovic Vajda, *Capitalul străin în industria minieră și metalurgică a Transilvaniei (1867-1900)*, „Acta Musei Napocensis”, 1972, 9, p. 239.

³¹ Despre concesiunile miniere din Valea Jiului vezi Mircea Baron, *Cărbune și societate în Valea Jiului. Perioada interbelică*, Petroșani, 1998, p. 69-74.

³² Sándor Vilmos, *op. cit.*, p. 415; *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam, VII. 1899*, Budapest, 1900, p. 127.

Importanța minelor din Valea Jiului a crescut odată cu trecerea timpului.

An	Producția de cărbune a Societății Salgótarján			
	Producția totală a societății în tone	Din care producția minelor din Valea Jiului în tone	Ponderea minelor din VJ în producția societății %	Ponderea societății în producția națională de cărbune brun și huiă %
1895	1 289 816,0	299 816,0	23,2	37,1
1896	1 396 250,8	372 742,6	26,6	37,1
1897	1 313 869,5	357 514,4	27,2	33,9
1898	1 413 305,9	423 316,8	29,9	31,2
1899	1 345 212,0	405 212,0	30,1	31,3
1900	1 670 849,7	516 890,0	30,9	32,1
1901	1 627 183,5	563 970,0	34,6	31,2
1902	1 449 179,1	567 340,0	39,1	28,0
1903	1 549 179,1	687 070,0	44,3	29,5
1904	1 598 213,0	715 480,0	44,7	29,1
1905	1 775 982,2	819 830,0	46,1	29,1
1906	1 765 618,1	821 710,0	46,5	27,6
1907	1 856 109,5	891 100,0	48,0	28,5
1908	1 991 860,7	963 740,0	48,3	27,8
1909	2 103 162,4	1 034 120,0	49,1	27,4
1910	2 113 696,1	1 055 830,0	49,9	27,3
1911	2 199 337,0	1 102 810,0	50,1	27,5
1912	2 330 982,0	1 208 750,0	51,8	28,6
1913	2 411 229,0	1 282 540,0	53,1	27,3
1914	2 129 898,0	1 156 800,0	54,3	26,9
1915	2 188 108,0	1 052 570,0	48,1	26,8
1916	1 886 430,0	675 380,0	35,8	243,9

Procentul producției anuale a minelor societății din Salgótarján, din comitatul Hunedoara, până în 1910, a crescut treptat la aproape 50% din producția anuală a firmei-mame, după care, așa cum se poate observa și pe tabelul de mai jos, a trecut peste acest procent³³. Anul 1911 a fost punctul în care filiala a depășit producția unităților aflate în jurul localității Salgótarján. Până în 1914 creșterea a continuat,

³³ După datele anuarului statistic maghiar *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam.*, anii 1895-1910; *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Österreich-Ungarn*, anii 1913, 1916, 1918 și ANSJHD, Fond Salgótarjáni, dosar 22/1911, f. 5.

însă în 1915 raportul s-a inversat, iar în 1916, datorită acțiunilor militare din zonă, Valea Jiului a fost evacuată și producția a fost sistată o jumătate de an.

Paralel, a crescut procentul cărbunelui produs în aceste mine, raportat la producția națională, de la 8,6% la 13,93% pe planul cărbunelui brun și a huilei, iar în cazul producției totale de cărbune a crescut de la 6,5% la 11,8%. În ceea ce privește procentul față de producția de huilă și cărbune brun de pe teritoriul căpitănatului minier Zlatna, aceasta a rămas relativ constantă, cu un procent de peste 52%. Complexul minier din Valea Jiului al S. A. din Salgótarján, începând cu 1895, a produs peste 57% din cărbunele extras din acest bazin carbonifer, atingând 65% în 1905 și în 1908³⁴.

Valea Jiului, cu cele 2,2 milioane de tone de huilă produsă, ocupa în clasamentul bazinelor carbonifere din Monarhia Austro-Ungară unul dintre ultimele locuri din grupul regiunilor, cu o producție mijlocie, după părțile nord-estice ale Cehiei și Sileziei Austriece³⁵. Cu aceste rezultate însă a fost unul dintre cei mai mari furnizori ai Căilor Ferate Ungare, ai platformelor industriale din Hunedoara, Arad, și ai întreprinderilor din comitatele transilvănene. Cocsul produs la Lupeni a făcut posibil ca unitățile de producție din Călan și din Oțelul Roșu ale societății din Călan să rămână competitive pe piața internă. Produsele Văii Jiului au ajuns până în Budapesta și, odată cu decăderea unor zone de exploatare tradiționale și creșterea cererii pe piața internă, acestea au ajuns și dincolo de capitală. În ajunul Primului Război Mondial acest bazin carbonifer, datorită rolului tot mai important ocupat în economia Regatului Ungariei, a devenit terenul preferat de investitori. În urma creșterii rapide a numărului și proporției populației angajate în minerit și industrie, zona a devenit la început de secol XX unul dintre centrele cu afiliere politice de stânga din partea maghiară a Monarhiei.

³⁴ Vezi anuarul statistic maghiar *Magyar Statisztikai Évkönyv* și statisticile anuale ale mineritului Regatului Ungariei, redactate și publicate de Aladár Wahlner în revista de montanistică maghiară „Bányászati és kohászati lapok”, anii 1899-1920.

³⁵ Przyborski Mór, *op. cit.*, p. 362; Wahlner Aladár, *Magyarország bányá- és kohóipara az 1913. évben*, BKL XLVIII (1915), vol. I, nr. 12, p. 752.